

Gonda József meghalt.

— Egy magyar író tragédiája. —

(Saját tudósítónktól.) Gonda József dr., az ismert nevű író, Hódmezővásárhely volt katonaiügyi tanácsosa szombat este a lipótmezei tébolydában meghalt. Hogy mit jelent ez a hiradás, ezt csak azok tudják, akik vagy személyes ismerősei voltak Gondának, vagy pedig figyelemmel kísérték harcos életének utolsó munkáit, amelyek messze kiemelkedtek a lokálpatriotizmus álnagyságai közül. Azok, akik figyelemmel kísérték Gonda hatalmas egyéniségének ezeket az utolsó explozis-szerű kitöréseit, érzik és tudják jól, hogy ebben a néhány sorban egy megrázó tragédia, egy sokat ígérő élet szomorú letörése és egy fényesnek ígérkező pálya önkénytelen meghunyászkodása rejlik.

Gonda József dr. azzal kezdte pályáját, amivel mások, ha jól megy nekik, végezni szokták. Egész fiatalon, huszonnégy éves korában Vásárhelynek kultur-tanácsosa lett. Szülővárosa felismerte rendkívüli képzettségét, nagy jogi tudását és a kultúra iránt való rajongó szeretetét és olyan pozícióra emelte, melyet Magyarországon hasonló korban, senki még el nem ért. Gonda József dacára ezzel a hivatalával való nagy elfoglaltságának, hatalmas írói tevékenységet fejtett ki. Irt prózát és verseket, az utóbbi időben pedig különösen szociológiával foglalkozott és társadalmi tanulmányokon dolgozott. Vásárhelyen mint kulturtanácsos muzeumot létesített és minden törekvésében azon munkálkodott, hogy városában a kulturát fejlessze. *Jövendő* címen szépirodalmi lapot is indított Vásárhelyen, amely lap csak néhány hónappal ezelőtt szűnt meg, amikor Gondát elmeógyógyintézetbe szállították.

A *Jövendő* tényleg megfelelt annak a célnak, amit Gonda a lap elnevezésével szimbolizálni akart. Nagyon modern, erős művészi nivón álló szépirodalmi és társadalmi folyóirat volt a *Jövendő*, amely köré sok, fiatal, tehetséges magyar író csoportosult. Annak ellenére, hogy „vidéken” készült, egyike volt az új irodalom legelsőszántabb terjesztőjének. A lapot természetesen Gonda szerkesztette; később azután maga is írta tele az egész lapot.

Ez a tevékenység azonban még nem elégitette ki Gonda ambícióját. 1911. őszén megjelent a *Semper idem* című kötete, mely országsszerű nagy feltűnést keltett. A *Semper idem* lobogó fáklyája volt az evolúciónak, a forradalmi szellemnek és erős ostromozója a társadalmi konzervatizmusnak. A végső radikálizmus tüzelt minden sorából és a szellemi mindenhatóság ultramontán vágyakozása áradt ki belőle. Sajnos, az a hatalmas munka, melyről a legnagyobb elismeréssel emlékezett meg a pesti sajtó is, utolsó felfolobbanása volt Gonda szellemi erejének. Irt még ezután is Gonda politikai cikkeket és szociológiai értekezéseket, tehetségét azonban felaprózni volt kénytelen, mindjobban előre haladó betegsége miatt, ami munkálkodásában nagyon gátolta. A „Világ” című lapban jelent meg ez utóbbi időben néhány vezércikke és a vásárhelyi napilapokba írt néha napján, de írásai már zavarosak és fakók voltak.

Akik ösmerték őt, már ekkor sejtették, hogy a katasztrófa hamarosan be fog következni. Évek óta szenvedett súlyos betegségben. Nagy akarateréje azonban sokáig győzedelmeskedett a kóron. A túlfeszített munka és az emberfeletti szellemi élet mégis tönkretette Gonda Józsefet. Amikor a múlt év őszén, annyira kiélesedett a monarchia és

Szerbia között az ellentét, hogy nap-nap után jöttek hírek, hogy Szerbiával konfliktusba keveredünk, akkor Gonda Józsefen, aki szenvedélyesen foglalkozott külpolitikával, a nagy izgalmak hatása alatt kitört az elmébaj. Azt kiabálta a városházán, hogy ő hadvezér és mozgósítási parancsokat adott ki a szolgáknak. A polgármestert pedig árulásért leakarta tartóztatni.

A városházán lecsendesítették valahogy,

Megkezdik a fogadalmi templom építését

(Saját tudósítónktól.) Foerk Ernő, a fogadalmi templom tervezője szombaton Szegedre érkezik és a polgármester szombatra ülésre hívja össze a fogadalmi templom bizottságát. Foerk most már nem csak az általános, hanem a részletes terveket is bemutatja a bizottságnak, amely a tervező előterjesztései alapján javaslatot tesz a tanácsnak, hogy a fogadalmi templom alapozási, beton és kőműves munkáira írja ki a pályázatot.

A régi templom és azoknak az épületeknek lebontására, amelyek a fogadalmi templom számára kijelölt területen állanak, árlejtést ír ki a város. Ennek az árlejtésnek feltételeit a városi mérnökség dolgozza ki és a mai szituációk szerint a pályázat kiírása csak napok kérdése.

A Szent Demeter-templom eleje, a plébánia és a zeneiskola nem esik bele abba a területbe, amelyre az új templomot építik. Ezeket csak a fogadalmi templom fölépítése után bontják le, amikor már állni fog az új plébánia és — minden lehetőség szerint — az új zeneiskola is. Ha a zeneiskola új épülete ekkorára nem készül el, rövid időre a város Dugonics-utcai házában helyezik el, abban, amelyben most a Kereskedők Egyesületének az internátusa van.

Most, hogy a Szent Demeter-templom lebontása és a fogadalmi templom építése kiűzőből van, érdekesnek tartjuk Reizner János nyomán, a következőket ideiktatni:

Azon körülménynél fogva, hogy a belvárosi plébánia már ősidőktől mint szent Demeter tiszteletére emelt egyház ismeretes, azt következtethetjük, hogy ez a plébánia a templom még a kereszténység behozatala előtt keletkezett és még abból az időből való, amidőn szent István atyja, Géza fejedelem alatt, a kereszténység terjesztésében Délmagyarországban még a görög — konstantinápolyi — papok buzgólkodtak. Szent Demeter (Demetrios) különösen a keleti egyháznak kedvelt alakja s mondhatni, hogy különleges keleti szent. A szegedi plébánia véd-szentjének Demeter személyében történt megváltásának tehát a görög papok térítési buzgalmanak egyedüli emlékeztetője.

Az átépített s ma már eredeti jellegéből kivetkőztetett plébániai templom a csucsíves építészetnek több maradványa észlelhető. Ezen körülménynél fogva a mai templom a XII. századnál nem régebb alkotás. Kellott tehát egy régebbi templomnak is lenni, mely talán a tatárdulás alkalmával enyészhetett el s mely az első keresztény templomok mintájára bizanti jellegű bazilika-építmény lehetett.

Gazdag adományai a török uralom alatt elvesztek, a templom s plébánia pedig elpusztultak. A torony csonka lett, a tetőzet elkorhadott, a menyezet beszakadozott, úgy, hogy a város visszavétele után a templomot katonai raktárnak használták s az 1703-ban betelepített jezsuiták isteni tiszteleteiket már csak a Lukács püspök által emelt kápolnában tartották.

és azonnal értesítették családját a katasztrófáról. Családja felszállította Gondát Budapestre egy magán szanatóriumba mikor pedig állapota rosszabbra fordult, a lipótmezei tébolydába vitték.

Szombaton halt meg Gonda József Budapesten a lipótmezei tébolydában. Halálhíre nagy részvétet keltett mindenfelé, különösen Vásárhelyen, ahol felesége és két gyereke gyászolója.

A templom helyreállítása az 1725. évben vette kezdetét s 1749-ben fejeztetett be, mint azt a choris fölött levő régi fölírat: „Libera regiaque vicitas Szegediensis me plene ex antiquis ruinis erexit. Anno 1749.” hirdeti.

Az újjáépítés tehát 24 évig tartott. Az építési munkákat Montelberger Fülöp vállalta el, ki ekkor új apsiszt emelt; az oldalfalakat ugyan meghagyta, de a hajóban belső támfalak is épültek, mely módon oltárok állítására ott alkalmas fiúkéek képződtek. A boltozat a szerkezeti változásoknál fogva is egészen újra készült.

A teljesen új homlokzat és a torony-építési munkákat 1731-ben kezdték meg s még ugyanazon évben be is fejezték. Az a föltevés, hogy a templom mai hajója a régi templomnak csupán apsisa lett volna és a nagy terjedelmű hajót, mely régebben a mai templomtérre benyúlt volna, ekkor bontották le, az egykoru följegyzésekből nem igazolható. A torony és a torony támfalainak elhelyezése is eléggé mutatja, de az 1711. évről fennmaradt alaprajz is eléggé bizonyítja, hogy a templom régi és mai hajója teljesen azonos és hogy a régi hajó a templom restaurálása alkalmával rövidebb nem lett. Orgonát már 1729-ben vásároltak. Harangokat csak 1737-ben szereztek; ezeket, valamint az oltárokat is báró Falkenstein Béla püspök 1730. évi szeptember havában szentelte föl. Ezután bontották le a Lukács-féle kápolna tornyocskáját, ahonnan a kisebb harangokat a nagy toronyba helyezték.

A templom egész környékét rendezték s körülötte fennállott különféle épületeket lebontották, előbb azonban a templom mellett levő temetőt utat nyitottak. A belső díszítéseket 1746—49-ben hajtották végre. Ekkor készült a díszes és költséges tebaraculum, a két mellékoltár s a hajóban is négy oltár.

A templom helyreállításának két évtizeden át tartott munkálatai tetemes költséget vettek igénybe, de ezeket pontosan kimutatni lehetetlen. A költségeket részben a városi pénztár viselte, részben pedig az esztergomi érseknek járó, évi 800 forint tizedváltáság felének átengedéséből fedezték. Nádasdy László gróf püspök, ki dézsma-követelésének behajtása körül mindig a legnagyobb pontosságot követelte s a szegedi cathedralis templom építését oly kiválóan szorgalmazta, a restaurációs költségekhez semmivel sem járult. A templom átépítése alkalmából az építkezésre való felügyeletet és fizetéseket Feldhoffer György tanácsnok és templom-átya, különben vagyonos vaskereskedő teljesítette.

A piaristáktól a plébánia vezetését 1789. évben elvették s ugyanekkor állították föl a felső- és alsóvárosi plébániát is. Lelkészül a csanádi püspöknél ekkor Petrits István makói plébános lett bemutatva, mert VI. Pius pápának 1776. évi március hó 6-án kelt bulájánál fogva Szeged véglegesen a csanádi egyházmegyébe lett bekebelezve. Petrits utóda Radványi András, majd Kőszeghy József, a hasonló nevű püspök testvére lett, ki később mint pápai lelkész ugyanott halt meg. Utána Pálffy Sándor, majd Kremminger György következett. Az utóbbinak botrányos élete miatt sok panasz volt. Az egyházi szerek közül igen sok értékes dolog elveszett s azért az 1832. évi augusztus hó 12-én tartott választott községi ülés a plébános el-távolítása iránt az egyházmegyei hatósághoz érélyes fölíratot intézett. A püspök ekkor Kremminger Antal személyében adminisztrátort küldött, kit utóbb plébánosnak